PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY

ISSN 1214-8725

Issue/Volume/Year: 1–2/XV/2018 (Article)

Vybrané problémy hodnocení makroekonomických ukazatelů

Autor: Milena Tichá

Abstract

Some problems of evaluation of macroeconimic indicators. – The study deals with the basic evaluative principles of quantitative macroeconomic indicators which show the efficiency of individual national economies, economic blocks and regions. The attention is paid to gross domestic product (GDP) and other economic indicators with special regard to possibilities and limits of their comparison.

Keywords: evaluation, economic efficiency, gross domestic product

Klíčová slova: hodnocení, výkonnost ekonomiky, hrubý domácí produkt

Velmi často se v různých ekonomických a politických dokumentech setkáváme s hodnocením ekonomické výkonnosti jednotlivých zemí, hospodářských bloků a regionů. Spolu s tím jsou obvykle porovnávány různé **kvantitativní makroekonomické ukazatele**. Je posuzována velikost hrubého domácího produktu a hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele, výše tempa ekonomického růstu, míry nezaměstnanosti, míry inflace, je hodnocena platební a obchodní bilanci země a její celková vnější, případně vnitřní zadluženost. Může se zdát, že takováto hodnocení prováděná na základě **číselných údajů, jsou dostatečně přesná, nevyvratitelná a jednoznačná**.

Chtěla bych upozornit na to, že i **na první pohled přesná čísla mohou vést hodnotitele k nesprávným a zavádějícím závěrům**. Dochází k tomu tehdy, je-li s daty nesprávně nakládáno, nejsou-li základní údaje vypočítány podle odpovídající, přesně definované a jednotné metodiky a jsou-li špatně stanovena důležitá kritéria hodnocení. V krajním případě pak také tehdy, došlo-li při jejich výpočtu k chybám, nebo se výpočty opíraly o nesprávné či záměrně zkreslené podklady. Všechny uvedené problémy mají jednu společnou příčinu: byly **porušeny základní metodologické principy práce s kvantitativními údaji**.

Naším úkolem je ukázat, jak se v běžném životě vyvarovat chyb a omylů při práci s ekonomickými daty. Například na co se především soustředit a jak případně čelit snahám o ovlivňování veřejného mínění vytvořením zkreslených, ať už příliš optimistických, nebo příliš pesimistických obrazů o stavu a vývoji naší ekonomiky ilustrovaných na první pohled nevyvratitelnými kvantitativními makroekonomickými ukazateli. Uvedená doporučení jsou určena hlavně **učitelům společenských věd a občanské výchovy**, kteří vedou své žáky a studenty k tvořivému myšlení, samostatnému rozhodování a k vytváření vlastních názorů a stanovisek k ekonomickým problémům.

Chceme ukázat na to, že veřejně prezentovaná data o výkonnosti naší ekonomiky není možno přijímat pasivně, ale je nezbytné **nad nimi uvažovat**, zajímat se o prameny, ze kterých

ISSN 1214-8725

byla čerpána, sledovat metody jejich výpočtu a základní kritéria jejich hodnocení, zamýšlet se nad tím, kdo a s jakým záměrem je interpretoval. Při samostatném sběru dat musíme vybírat seriózní zdroje informací a data publikovaná uznávanými národními a mezinárodními institucemi, třídit a posuzovat různé informační kanály a vytvářet si na ně vlastní, samostatné názory. Protože práce s kvantitativními makroekonomickými údaji týkajícími se výkonnosti naší a světové ekonomiky přináší celou řadu problémů, chceme v následujících poznámkách upozornit na základní **metodologické principy práce** s těmito ukazateli a na konkrétních příkladech rozebrat nejdůležitější zásady, které je potřeba dodržovat při jejich hodnocení a interpretaci.

Poznámka první:

Z metodologického hlediska jsou v ekonomii při hodnocení ekonomického vývoje používány **dva základní přístupy**, které musíme při interpretaci ekonomických rozborů rozlišovat. Jedná se o **přístup pozitivní a přístup normativní**.

Pozitivní ekonomie analyzuje fakta ekonomického života a odpovídá na to, jak se lidé v ekonomice chovají. Nepoužívá etická hodnocení, ani netřídí ekonomické jevy na dobré či špatné. „Na základě předpokladů vyvozených z empirického zkoumání hospodářských jevů a procesů buduje ekonomie abstraktně deduktivní teorie, které slouží k vysvětlení ekonomických jevů a procesů a k predikci chování ekonomických subjektů." (Konečný, Sojka 1996: 16) Jednoduše řečeno pozitivní ekonomie odpovídá na otázku: **Kam směřuje ekonomický vývoj?**

Normativní ekonomie se snaží odpovědět na otázku, jaký by měl ekonomický život být. Vychází z hodnotových soudů. Vedle ekonomických otázek řeší i otázky sociální, etické a všeobecně lidské. „Vychází z toho, že i ekonomická činnost musí být založena na uskutečňování vyšších humanistických principů svobody a rovnosti lidí umožňujících realizaci lidských práv." (Konečný, Sojka 1996: 16) Opět jednoduše řečeno normativní ekonomie odpovídá na otázku: **Kam by měl směřovat ekonomický vývoj?**

Při interpretaci makroekonomických ukazatelů prezentovaných v různorodých odborných ekonomických studiích je proto potřeba v první řadě vysledovat, zda jejich autor hovoří o tom, kam směřuje ekonomický vývoj dané země, regionu, či světové ekonomiky. Popřípadě zda vymezuje svoji představu o tom, kam by měl směřovat ekonomický vývoj ve sledovaném teritoriu.

Poznámka druhá:

Ekonomie pracuje a hodnotí dva typy makroekonomických veličin **tokové veličiny a stavové veličiny**. **Tokové veličiny** jsou ty, které plynou v čase, mají časový rozměr, v čase se mění. Příkladem tokové veličiny je hrubý domácí produkt vytvořený v průběhu jednoho roku. **Tok vyjadřuje pohyb určité ekonomické veličiny v čase – za určitou časovou jednotku. Stavové veličiny** jsou ty, které vyjadřují množství k danému časovému okamžiku. Příkladem stavové veličiny je počet zaměstnanců k určitému datu, stav zásob k určitému dni. **Stav vyjadřuje velikost dané ekonomické veličiny k danému časovému okamžiku.** (Samuelson, Nordhaus 1991: 981)

ISSN 1214-8725

Tyto dva typy makroekonomických veličin je potřeba při hodnocení a interpretaci makroekonomického vývoje jednotlivých zemí a regionů striktně rozlišovat a nelze je mezi sebou zaměňovat, ani porovnávat.

Poznámka třetí – konkrétní příklady:

Výkonnost našeho národního hospodářství je obvykle hodnocena podle vytvořeného **hrubého domácího produktu**. Je to nejdůležitější makroekonomická veličina, která charakterizuje hodnotu výstupu ekonomiky jako celku za určité období. Při práci s tímto ukazatelem je nutno dbát na důležité metodologické zásady, protože jejich porušení by mohlo vést k závažnému zkreslení vyvozovaných závěrů. Budeme se proto podrobněji zabývat tím, jak hrubý domácí produkt měřit a porovnávat, jak jej hodnotit.

Hrubý domácí produkt je součtem hodnot veškerých finálních výrobků a služeb vyprodukovaných v dané zemi zpravidla za jeden rok. „Jelikož se skládá z velkého množství zboží a služeb, nelze jeho velikost měřit ve fyzických jednotkách (např. v kusech), ale pouze v peněžních jednotkách. Proto vyrobené množství každého finálního produktu násobíme jeho cenou a následně sčítáme za celé národní hospodářství.“ (Vlček 2003: 272)

V rámci ekonomiky ČR je hrubý domácí produkt vyjádřen v korunách českých. Hrubý domácí produkt je veličinou tokovou, sledujeme, jak se v čase mění, jak se během určitého období proměnil.

Hrubý domácí produkt může být vyjádřen v běžných cenách (tj. v cenách daného roku), pak představuje **hrubý domácí produkt nominální**. Může se měnit jak v důsledku růstu objemu finální produkce, tak v důsledku změny tržních cen. Dochází-li k růstu cen, zvyšuje se následně také nominální hrubý domácí produkt, i když je vyráběno stále stejné množství finálních produktů. Tento ukazatel nevylučuje vliv inflace na celkový výsledek, a proto jeho porovnání v jednotlivých letech není vhodné pro posouzení vývoje dané ekonomiky. Toto porovnání umožňuje hrubý domácí produkt uváděný ve stálých cenách (cenách stanovených k určitému zvolenému roku, např. v cenách k roku 2016). Tento ukazatel je označovaný termínem **hrubý domácí produkt reálný**. Zachycuje mnohem výstižněji zpomalení, nebo zrychlení celkové hospodářské aktivity země, neboť vyjadřuje pouze změny ve fyzickém výstupu ekonomiky a vylučuje vliv cen na změnu finální produkce.

Kromě hrubého domácího produktu se v mezinárodních statistkách používá rovněž ukazatel **hrubý národní produkt**. „Zatímco hrubý domácí produkt zahrnuje finální produkci vytvořenou na území daného státu v zeměpisném slova smyslu, aniž bychom se zajímali o vlastnické poměry použitých výrobních faktorů. **Hrubý národní produkt zahrnuje finální produkci vytvořenou výrobními činiteli ve vlastnictví občanů dané země.**“ (Vlček 2003: 269)

Při zjišťování hrubého národního produktu si klademe otázku, kdo daný produkt vyrobil, ale nezajímá nás, na území kterého státu to bylo. **Hrubý národní produkt a hrubý domácí produkt není vzájemně porovnatelný.** Většina členských zemí OSN dnes měří výkonnost svých ekonomik pomocí hrubého domácího produktu. „Obecně je považován za lepší měřítko pro posouzení ekonomických aktivit probíhajících na území jednotlivých států a tím i celkové výkonnosti jejich ekonomik.“ (Vlček 2003: 270)

ISSN 1214-8725

Pro mezinárodní srovnání výkonnosti jednotlivých ekonomik je potřeba hrubé domácí produkty vytvořené v různých zemích a uvedené v měnách těchto zemí **převést na společný měnový základ**. Zpravidla na americké dolary či eura a **přepočítat je na jednoho obyvatele**. Převody na společnou měnu je možno provádět buď podle platných měnových kurzů, nebo podle parity kupní síly. **Měnové kurzy** vyjadřují cenu měnové jednotky jedné země vyjádřenou v cenových jednotkách jiné země a jsou tvořeny na světovém devizovém trhu. Na vývoj kurzu působí mimo jiné poptávka po statcích a službách procházejících zahraničním obchodem. **Parita kupní síly** je odvozena od kupní síly jednotlivých národních měn na domácím trhu. Například parita kupní síly české koruny vůči americkému dolaru porovnává, kolik stojí standardní národohospodářský reprezentativní koš zboží a služeb v dolarech a kolik v korunách. Jinými slovy a zjednodušeně řečeno: kolik korun zaplatíme v ČR za to, co v USA stojí jeden dolar. Výpočty parity kupní síly jednotlivých měn jsou velmi složité a zveřejňuje je OECD jedenkrát za tři roky.

Měnové kurzy se v jednotlivých zemích odchylují více nebo méně od parity kupní síly, a to se při výpočtu sledovaných ukazatelů promítá do celkového výsledku. Proto při interpretaci sledovaných makroekonomických ukazatelů musíme dbát na to, **aby nebylo porovnáváno nesrovnatelné.** Například aby hrubý domácí produkt jednotlivých zemí převedený z národní měny na jednu společnou měnu přepočtem podle měnových kurzů nebyl porovnán s hrubým domácím produktem převedeným sice na tutéž společnou měnu, ale v přepočtu podle parity kupní síly. **Porovnáním údajů získaných na základě rozdílné metodiky výpočtu bychom jednoznačně dospěli k nesprávným závěrům.**

Pro dlouhodobé posuzování výkonnosti národních ekonomik se vypočítává **tempo růstu reálného hrubého domácího produktu.** Většinou je makroekonomická výkonnost posuzována ještě podle dalších tří ukazatelů, míry inflace, míry nezaměstnanosti a vnější zadluženosti země. Také při výpočtu těchto ukazatelů vzniká celá řada problémů. Na jejich rozbor nemáme v této stati potřebný prostor.

V poslední době se stále častěji diskutuje o tom, zda hrubý domácí produkt vypovídá o výkonnosti ekonomiky dostatečně barvitě. Protože v rámci každé ekonomiky dochází k tomu, že řada produktů a služeb neprochází trhem, proto také nejsou do hrubého domácího produktu vůbec zahrnuty. Při výpočtu hrubého produktu není brán v úvahu rozsah volného času a možnosti jeho trávení, není zohledněna kvalita výrobků a služeb, čistota životního prostředí, zdravotní stav a vzdělanost obyvatelstva a další ukazatele svědčící o výkonnosti ekonomiky. Díky tomu dochází „**k určitému nesouladu mezi společensky žádoucím a ekonomicky vykazovaným růstem výkonnosti a blahobytu**. Proto také existuje **celá řada pokusů, jak modifikovat ukazatel hrubého domácího produktu**, jejichž cílem je postihnout současnou společenskou a ekonomickou realitu. Za jeden z těchto pokusů lze považovat výpočet **čistého ekonomického blahobytu (NEW)**.“ (Vlček 2003: 272)

Tento ukazatel hrubý domácí produkt „zvětšuje o výrobky a služby vyprodukované stínovou ekonomikou; netržní produkci, kterou vyrábíme sami pro sebe; produkci, jež nebyla vyprodukována v důsledku počtu hodin, o které se zkrátil pracovní týden; růst kvality výrobků a služeb“; (Vlček 2003: 272) a snižuje jej „o produkci škodlivin snižujících kvalitu životního prostředí“. (Tamtéž)

ISSN 1214-8725

Dalším ukazatelem, který vytváří předpoklady pro komplexnější posouzení ekonomické výkonnosti země, a který OSN používá ve svých zprávách od roku 1993, je **index lidského rozvoje (HDI)**. Tento ukazatel zahrnuje tři složky: hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele v USD (dle parity kupní síly); očekávanou střední délku života; úroveň vzdělání obyvatelstva (gramotnost dospělých a podíl žáků jednotlivých stupňů vzdělání na populaci příslušné věkové skupiny). Index lidského rozvoje je definován jako bodová hodnota určující pozici dané země na škále průměrné délky života, vzdělanosti a HDP na jednoho obyvatele (dle parity kupní síly). Na základě tohoto ukazatele je pak sestavováno pořadí zemí uspořádané podle jejich ekonomické úrovně.

Závěrem je možno konstatovat, že **hodnocení ekonomické výkonnosti jednotlivých zemí, hospodářských bloků a regionů na základě kvantitativních makroekonomických ukazatelů** není, ani při dodržení všech metodologických zásad při jejich výpočtu, jednoduchou záležitostí a přináší celou řadu problémů. Základní makroekonomická data, která jsou reprezentována číselnými údaji, **postihují pouze kvantitativní stránku sledovaných společenských jevů**. Většina ekonomů a statistiků pracuje s tradičně používanými makroekonomickými agregáty, jako je například hrubý domácí produkt, a to přesto, že nevypovídají o kvalitě ani o struktuře produktu. Ukazatele, jako je například index lidského rozvoje, mohou sice mnohem plastičtěji zachytit výkonnost jednotlivých ekonomik a jejich celkovou ekonomickou úroveň, ale jejich výpočet je velmi složitý a často pro něj chybí věrohodná vstupní data. Proto se s nimi také příliš často ve zveřejňovaných ekonomických a politických dokumentech nesetkáváme.

Z předchozích poznámek vyplynulo, jak je důležité, aby také **ekonom, který se zabývá hodnocením ekonomické výkonnosti jednotlivých zemí, hospodářských bloků a regionů, posuzoval jednotlivé kvantitativní makroekonomické ukazatele. A zároveň důsledně dbal na obecně platné metodologické principy vědecké práce a základní zásady profesní etiky**.

SEZNAM LITERATURY

FUCHS, Kamil, TULEJA, Pavel. *Základy ekonomie*. Praha: Ekopres, 2003. ISBN 80-86119-74-2.

HOLMAN, Robert. *Makroekonomie: středně pokročilý kurz*. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-764-2.

KONEČNÝ, Bronislav, SOJKA, Milan. *Malá encyklopedie moderní ekonomie*. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-05-2.

KONEČNÝ, Bronislav, SOJKA, Milan. *Moderní ekonomie.* Praha: Economia, 1991. ISBN 80-85378-01-9.

SAMUELSON, Paul, NORDHAUS, William. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. ISBN 80-205-0192-4.

TICHÁ, Milena. *K aktuálním ekonomickým problémům*. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7290-211-3.

VLČEK, Josef a kol. *Ekonomická emancipace jednotlivce v procesu transformace ekonomiky*. Praha: UK Filozofická fakulta, MJF, 2003. ISBN 80-86284-39-5.

VLČEK, Josef a kol. *Ekonomie a ekonomika*. Praha: ASPI, 2003. ISBN 80-86395-46-4.

VLČEK, Josef a kol. *Ekonomie pro neekonomy*. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-66-3.

(*PhDr. Milena Tichá, CSc.,* vedoucí oddělení společenských věd na Katedře občanské výchovy a filosofie UK PedF.)